

Revolució i Guerra Civil a Tarragona

en imatges d'Hermenegild Vallvé

1a edició: abril de 2017

© Textos i selecció d'imatges: Jordi Piqué Padró

© Imatges: Fons Cine-Foto Vallvé

CENTRE D'IMATGES DE TARRAGONA / L'ARXIU

Av. Vidal i Barraquer, s/n. Magatzem 2. Espai Tabacalera · 43005 Tarragona

Tel. 977 29 62 30

arxiu@tarragona.cat

© De l'edició: Silva Editorial

SILVA EDITORIAL

C. Nou de Santa Tecla, 14, baixos · 43004 Tarragona

Tel. 977 24 88 83

nousilvaequips@gmail.com

Impressió: Ulzama

ISBN: 978-84-946406-8-1

Dipòsit Legal: T-281-2017

Tots els drets reservats.

Revolució i Guerra Civil a Tarragona en imatges d'Hermenegild Vallvé

Textos i selecció d'imatges

Jordi Piqué Padró

Imatges

Fons Cine-Foto Vallvé

SILVA editorial

PRESENTACIÓ

L'any 2010, el fons fotogràfic Vallvé va ingressar al Centre d'Imatges de Tarragona / L'Arxiu de l'Ajuntament de Tarragona. El fons conté 5.700 plaques de vidre, 600.000 negatius i més de 50.000 positius, bona part dels originals generats per l'activitat professional d'Hermenegild Vallvé Vilallonga, un dels pioners de la fotografia a Tarragona, i del seu fill Ramon Vallvé Vila, entre la primera dècada del segle passat i els primers anys del segle XXI.

Després del tractament arxivístic d'aquest fons fotogràfic l'Arxiu ha produït l'exposició ***Revolució i Guerra Civil a Tarragona, en imatges d'Hermenegild Vallvé***, és a dir, imatges captades per aquest fotògraf en el període més convuls i dramàtic que va patir la ciutat al llarg del segle passat. L'exposició mostra 54 instantànies

registrades entre 1936 i 1939, la majoria de les quals inèdites. Imatges que, d'una banda, tenen un component creatiu, tècnic i artístic molt significatiu i, per l'altra, un contingut i un valor documental i informatiu indubtable.

Amb l'objectiu de donar a conèixer els fons fotogràfics dels professionals que han cedit la seva obra a la ciutat i per tal de poder valorar la importància d'aquest patrimoni cultural, l'exposició segueix el cicle *El llegat dels fotògrafs tarragonins*, que es va iniciar l'any 2014 amb la mostra *Ramon Segú Chinchilla: els anys setanta a Tarragona*, en el marc del Festival Internacional de Fotografia de Tarragona SCAN.

Ara, a més a més, de reproduir les 54 imatges de l'exposició, en aquest setè volum de la col·lecció *Quaderns de l'Arxiu*,

hem seleccionat i publicat 40 imatges més que complementen la visió captada per Hermenegild Vallvé sobre l'ambient i l'efervescència revolucionària de la ciutat, les desfilades dels milicians, els mítings i els enterraments dels caiguts al front... La càmera de Vallvé també recull aspectes de la vida quotidiana del període com els nens refugiats que són acollits a la ciutat, l'esport, el treball... Finalment, l'any 1939, el fotògraf va recórrer la ciutat deixant el seu testimoni dels efectes devastadors causats pels bombardejos de l'aviació feixista sobre una població indefensa. Tot plegat, una Tarragona poc coneguda però que encara es pot reconèixer pels edificis i carrers que es conserven. Una Tarragona que pot semblar molt llunyana en el temps, però cal recordar que només han passat 78 anys.

L'AUTOR: HERMENEGILD VALLVÉ VILALLONGA

Hermenegild Vallvé Vilallonga va néixer a Tarragona l'any 1893, ciutat en la qual va treballar i viure fins a la seva defunció l'any 1973. Fill del pintor Hermenegild Vallvé Virgili, s'inicià de molt jove en el món de la fotografia quan va començar com a aprenent de Pere Pallejà Domènech, pioner de la fotografia a Tarragona que tenia el seu establiment en el principal del número 16 del carrer la Unió.

L'any 1906, quan només tenia tretze anys, Hermenegild Vallvé ja va aconseguir el carnet de premsa de la *Ilustración Española*. Al costat d'altres col·legues com Gaspar, Claret o Florit, va establir les bases del fotoperiodisme esportiu de la dècada dels anys vint.

Durant la seva llarga trajectòria professional, uns seixanta-set anys, va col·laborar en diversos diaris i revistes il·lustrades com *La Hormiga de Oro*, *La Vanguardia*, *Diario de Barcelona*, *Diario de Tarragona*, *La Cruz*, *El Día Gráfico*, *Il·lustració Catalana*, *Marca*, *ABC* i *Blanco i Negro*.

Hermenegild Vallvé, a més a més, va compaginar la seva faceta de fotoperiodis-

ta amb la fotografia d'estudi, establint-se en el primer pis del carrer August número 18. També va exercir de mestre i li va ensenyar

els secrets i tècniques de l'ofici al seu fill, Ramon Vallvé Vila, el qual va continuar amb l'empresa familiar fins a l'any 2010.

▲ Hermenegild Vallvé Virgili, pintant entre les restes del Fòrum, fotografiat pel seu fill Hermenegild Vallvé Vilallonga, cap a 1915.

FOTO H. Vallvé

FOT HERMÉN VALLVÉ

Foto-Vallvé

**Servicio Fotográfico
VALLVÉ
Augusto, 18, 1.º 1.º - TARRAGONA**

▲ Hermenegild Vallvé Vilallonga captat mentre fotografava al Balcó del Mediterrani, anys 20.

▲ Hermenegild Vallvé Vilallonga, fotografiat pel seu fill Ramon Vallvé Vila, al Camp del Gimnàstic de l'Avinguda de Catalunya, a mitjans dels anys 40.

▲ Ramon Vallvé Vila, fotografiat pel seu pare al Camp del Gimnàstic, a inicis dels anys quaranta.

- ▶ Hermenegild Vallvé Vilallonga a inicis dels anys setanta.

REVOLUCIÓ I GUERRA CIVIL A TARRAGONA

L'any 1936, la ciutat de Tarragona comptava amb una població de 31.000 habitants. En l'àmbit econòmic, malgrat la presència de dues indústries de caràcter públic, com la Fàbrica de Tabacs, inaugurada l'any 1932, o la factoria de la CAMPSA, la resta eren petites i disseminades unitats de producció o tallers que principalment atenien la demanda local. Al voltant de l'eix del port, el segon més important de Catalunya, es registrava una considerable activitat comercial i la presència d'algunes empreses agroalimentàries que es dedicaven a la transformació i exportació del vi i dels fruits secs. En definitiva, aquella petita ciutat de fa vuitanta anys, continuava amb un desenvolupament de base econòmica tradicional i precapitalista. Altrament, cal remarcar la triple capitalitat de la ciutat: administrativa, militar i eclesiàstica. Una capitalitat que caracteritzava la ciutat dels anys trenta i que comportava la presència d'un elevat nombre de funcionaris, religiosos, mili-

tars i forces d'ordre públic. Un sector que representava aproximadament un 18% del total de la població activa.

En aquest context, el moviment obrer de Tarragona estava dividit en diferents sindicats d'ofici i categories laborals, amb escassa afiliació i amb predomini de la UGT. Una classe obrera, que segons el cens de la població activa de l'any 1934 i comptant els jornalers del camp i els pescadors, només representava un 60% del total. A diferència d'altres ciutats més industrials, es tractava d'un proletariat urbà no concentrat en grans indústries sinó dispers —en ocasions, en petites empreses que mantenien una relació paterno-filial entre amo i treballador—, desorganitzat —llevat dels ferroviaris i els obrers de la Junta d'Obres del Port— i entrecreuat pel que fa a l'espai físic - tant en el centre de treball com en el barri on residien - amb la resta de classes populars de la ciutat. És a dir, un proletariat barrejat amb altres sectors socials no específicament obrers, com petits industri-

als i comerciants, artesans, treballadors de l'hostaleria, dependents, oficinistes, funcionaris, pagesos i servei domèstic.

Per tant, la base econòmica tradicional que caracteritzava la ciutat comportava una estructura del món laboral determinada. Una configuració que no afavoria ni possibilitava el desenvolupament d'un moviment obrer potent o, si més no, que fos suficientment ampli com per a poder ésser capitalitzat per les organitzacions obreres revolucionàries polítiques i sindicals i esdevenir la base social en la qual recolzar el poder que aquestes havien de tenir a les seves mans després de la rebel·lió militar.

En l'àmbit polític, cal tenir en compte també que ens referim a una ciutat en la qual durant les darreres eleccions legislatives del 16 de febrer de 1936 i amb una participació del 75% del cens electoral, el Front d'Esquerres va guanyar per un 61,5%, però la coalició de dretes, el Front d'Ordre, va obtenir el suport d'un sector important de la societat, amb resultat del 38,5%.

Del 19 de juliol de 1936 als Fets de Maig de 1937

La rebel·lió militar i el consegüent enfrontament armat que es registrarà a Barcelona i a d'altres ciutats catalanes que comptaven amb una guarnició militar no tindrà lloc a Tarragona. A inicis del mes de juliol, els militars partidaris del cop d'estat a Tarragona giraven entorn del nucli de la Unión Militar Española (UME), amb especial incidència a la Caixa de Reclutes i, entre els caps i oficials del Regiment Almansa, els sediciosos només comptaven amb el compromís d'un comandant, tres capitans i cinc tinents.

El diumenge 19 de juliol, a punta d'alba, un oficial de l'Estat Major de Barcelona transmetrà telefònicament al coronel Àngel Martínez Peñalver, que havia pres possessió de la comandància militar de Tarragona dos mesos abans, l'ordre de proclamar l'estat de guerra a la ciutat. Atesa la gravetat de la situació, el màxim responsable militar de la plaça es negarà a complir l'ordre mentre aquesta no provingués directament del cap militar de Catalunya. En el transcurs de les hores d'aquell diumenge

de juliol, els conjurats passaran d'intentar convèncer a amenaçar al comandant militar, el qual continuarà mantenint una actitud dilatòria que progressivament anava consumint els nervis dels sediciosos. La seva agitació augmentarà encara més quan arribaran les notícies sobre la declaració de l'estat de guerra a Lleida.

Finalment, a les 19 hores, la ràdio emetrà des de Barcelona el missatge de la rendició del general Goded, que ja era presoner de les forces fidels a la República. La recepció de la notícia frustrarà definitivament tot intent de rebel·lió a Tarragona. A banda de l'actitud passiva del comandant militar, en la qual deuria influir la postura més decidida a favor de la República d'un tinent coronel, dos comandants i dos capitans, cal tenir en compte el poc poder efectiu dels sediciosos: controlaven la Caixa de Reclutes, unes dependències administratives, però no disposaven de comandament directe sobre la tropa. La manca de decisió i audàcia dels conjurats no aconseguirà arrossegar a la major part de l'oficialitat, que tampoc era que fos partidària de la República, sinó més aviat neutre o indiferent.

Així doncs, el Regiment Almansa número 15, de guarnició a la plaça, serà una de les poques unitats militars catalanes que es mantindran senceres fidels a la República i es col·locarà, amb gairebé la totalitat dels seus efectius, més de 700 soldats, sota les ordres directes de la Generalitat.

Tanmateix, no es pot valorar correctament el procés repressiu posterior que es registrarà a Tarragona entre finals de juliol i setembre de 1936 si no tenim en compte la força potencial i l'abast de les maniobres prèvies de la trama civil partidària del sollevament militar. Entre el diumenge 19 i el dilluns 20 de juliol, es concentraran a Tarragona membres del requetè de la Comunió Tradicionalista, procedents d'arreu de les comarques tarragonines, principalment de Valls, Pla de Cabra, Constantí, el Morell, Solivella, Tortosa i Tivissa, prèviament organitzats pel vallenc Tomàs Caylà Grau. També alguns escamots de falangistes, més minoritaris, que s'ajuntaran amb els elements d'extrema dreta de la ciutat. Tot i que alguns estaven armats i havien rebut instrucció militar, es mantindran inactius i

expectants, però no serà per la manca de preparació o per la quantitat dels efectius, eren més de 300, sinó per la desesperant passivitat dels militars. Amb el fracàs de la rebel·lió, alguns d'ells seran retinguts a la ciutat i d'altres seran detinguts pels comitès revolucionaris locals quan retornaran als seus pobles d'origen.

El dimarts 21 de juliol al matí arribarà a Tarragona el nou comissari de la Generalitat, Lluís Mestres Capdevila, amb ordres precises per reconduir la situació, substituint a Joaquim Fort Gibert, alcalde de Tarragona, que fins aleshores cobria el càrrec de comissari interinament. Per la tarda, però, l'arribada d'uns camions amb milicians barcelonins, encara folls per la lluita esdevinguda a Barcelona, desencadenarà l'inici de la convulsió revolucionària a la ciutat: incendi del convent de Santa Clara i del convent del Carme, alliberament dels presos comuns de la Presó de Pilats i repartiment d'armes entre els militants antifeixistes i altres elements marginals que s'hi afegiren entusiàsticament. La revolució obrera havia començat.

Ara bé, quina base social tenia a la ciutat aquesta revolució que havia esclatat? Hi ha una gran diferència respecte al 14 d'abril

de 1931, moment en el qual, enmig d'una crisi política hi haurà una mena de revolució popular, pacífica i cívica, protagonitzada per unes elits urbanes i cultes que, amb el suport de les classes populars, tenia com a objectiu la substitució de la monarquia per la instauració d'un règim republicà democràtic. En canvi, després del 19 de juliol de 1936, com a conseqüència de la rebel·lió militar i en plena crisi econòmica, esclatarà una revolució obrera, amb la classe obrera com a únic protagonista. Aquesta segona revolució ja no té com a objectiu un canvi de règim polític sinó una transformació radical de la societat.

Per exemplificar encara més aquesta diferència podem veure qui o millor dit què eren els membres del primer Ajuntament republicà de l'any 1931 i comparar-ho amb què eren els integrants de l'Ajuntament de l'octubre de 1936. L'any 1931, la Coalició d'Esquerres estava integrada per 9 industrials, 5 professionals, 2 advocats, 2 propietaris i 1 comerciant. En concret, l'alcalde republicà Pere Lloret Ordeix era un dels majors contribuents de la ciutat. Per tant, hi havia una hegemonia clara de l'elit econòmica de Tarragona. L'octubre de 1936 el Ple de l'Ajuntament integrat per les forces

antifeixistes comptava amb 5 ferroviaris, 4 paletes, 3 treballadors del port, 3 pagesos, 2 oficinistes, 2 sastres, 1 mecànic, 1 mestre, 1 botiguer, 1 fuster i 1 metge. És evident, doncs, que les classes obreres tradicionalment marginades de la vida política i representades ara per la CNT-FAI, la UGT, el PSUC i el POUM, seran hegemòniques en l'Ajuntament que es constitueix després del juliol de 1936.

En plena convulsió revolucionària i enmig de la guerra, la immediatesa i la radicalitat de les actuacions exigides per les forces obreres revolucionàries, en molts casos sobrepassarà als polítics d'Esquerra Republicana de Catalunya que, des de la Comissaria Delegada de la Generalitat de Catalunya a Tarragona i l'Ajuntament, intentaran governar i reconduir la revolució. Tanmateix, un cop armades, aquestes organitzacions obreres, i principalment les del sector anarcosindicalista, ja no cercaran l'ocupació del poder polític sinó el bandejament i la substitució del mateix per una nova organització social basada en l'administració obrera de l'economia.

Un cop sufocada la rebel·lió militar a Catalunya i frustrat l'intent d'insurrecció de la guarnició de Tarragona, la primera

preocupació dels comitès antifeixistes tarragonins serà la necessitat d'organitzar una força armada que havia de combatre la insurrecció en els llocs més propers on havia triomfat, és a dir a l'Aragó. Darrera d'aquesta preocupació prioritària i reconeguda públicament, s'amagava un altre interès no declarat: la necessitat d'enviar lluny de la rereguarda a l'exèrcit i les forces d'ordre públic que, malgrat la seva declaració de lleialtat a la República i al Govern de la Generalitat continuaven despertant recels, restava un grup considerable que per la seva pròpia indefinició no podia gaudir de la confiança dels nous dirigents polítics i sindicals. Així doncs, el comissari de la Generalitat Lluís Mestres ordenarà la concentració a la ciutat de totes les forces d'ordre públic distribuïdes per les comarques tarragonines. Seguint l'ordre, a la caserna de Tarragona s'hi van aplegar prop de 176 guàrdies civils i 64 carrabiners.

Era necessari fer-los marxar, això sí, acompanyats, o millor dit vigilats per un estol de milicians armats. Entre el 23 de juliol i inici de setembre, en diferents expedicions, la Columna de Tarragona

quedarà formada per uns 750 soldats de l'exèrcit, 200 efectius entre carrabiners i guàrdies civils i prop d'un miler de milicians procedents de la ciutat i les diferents comarques tarragonines. Les forces expedicionàries de Tarragona es dirigiran des de l'inici de l'operació cap al sud de la província de Saragossa, es posaran sota el comandament centralitzat de l'anarquista Antonio Ortiz i ocuparan Lécera, Montalbán i assetjaran Belchite. En aquesta línia s'estabilitzarà el front fins a l'estiu del 1937.

La marxa de les forces d'ordres públic cap al front d'Aragó deixava el control de la ciutat i de les poblacions de les comarques tarragonines en mans dels milicians armats. Així doncs, com a la resta de Catalunya, es desfermarà la violència revolucionària que a Tarragona, entre el 23 de juliol i inicis de setembre, se centrarà especialment sobre eclesiàstics i membres dels partits d'extrema dreta, tradicionalistes i falangistes, en bona part persones no residents a la comarca i, per tant, no gaire conegudes a la ciutat. El 28 de setembre, després de fer-se pública la notícia de l'ocupació total de Toledo per l'exèrcit rebel, seran detinguts i assassinats 29 ciu-

tadans de Tarragona. Una acció repressiva classista que afectava directament a persones significatives de la ciutat. La repercussió d'aquests assassinats serà una campanya de protesta de totes les forces polítiques i sindicals contra l'actuació dels escamots incontrolats d'escopeters. Les queixes comportaran que la repressió sigui menys freqüent i torni a recaure especialment sobre eclesiàstics i algunes persones empresonades al vaixell que residien en comarques llunyanes.

Paral·lelament a les queixes de bona part dels dirigents antifeixistes contra aquests assassinats, arribaven les notícies de l'avenç i de la violència exercida pel bàndol rebel. La columna de Yagüe que va sortir de Sevilla en direcció a Madrid, va deixar més de 4.000 morts a la ciutat de Badajoz. En aquesta situació de guerra, cal tenir en compte que el temor que generava la impunitat en la qual es movien els escamots d'escopeters més sanguinaris paralitzava qualsevol actuació dels partidaris de l'exèrcit sollevant que hi podia haver a la ciutat.

Víctimes d'aquesta violència revolucionària, entre finals de juliol i desem-

bre de 1936, seran occides 327 persones: 86 eclesiàstics, 14 militars o forces d'ordre públic, 93 residents a Tarragona i comarca i 134 residents a la resta de comarques tarragonines. La intensitat d'aquesta violència començarà minvar durant l'octubre de 1936 quan entraran en funcionament els Tribunals Populars de Tarragona. Fins al mes d'abril de 1937, aquest nous òrgans de justícia processaran 147 persones, sobre les quals recauran 37 condemnes a mort, de les quals 10 seran executades (8 eren militars partidaris del cop d'estat) i 27 commutades per altres penes de presó.

Altrament, Entre finals de l'estiu de 1936 i inicis de l'estiu de 1937 es registraran a la comarca del Tarragonès les principals transformacions revolucionàries. Atès que es tractava d'una revolució obrera, les actuacions tindran les seves conseqüències més significatives en l'àmbit de l'economia i del món del treball.

Entre el 18 d'agost i el 30 de setembre de 1936, en primer lloc, es formalitzaran les actes d'intervenció de 166 empreses. Aquesta intervenció sindical comportava que l'empresa continuava sota la direcció del propietari o del gerent, però estava fiscalitzada pel Comitè Obrer de Control. En

segon terme, es formalitzaran 45 empreses col·lectivitzades, és a dir, quan per la fugida o repressió dels patrons la direcció era gestionada directament pels mateixos treballadors. En darrer terme, es constituïran 21 agrupaments, això és la concentració d'empreses d'un mateix ram que funcionaran en un règim comú d'empresa col·lectivitzada.

Per la seva banda, a mitjan de setembre de 1937 ja es comptabilitzaven prop de 400 expropiacions de la propietat urbana, cases i pisos destinats a habitatge, generalment per l'expulsió o abandonament dels seus propietaris. Però, a més a més d'aquestes cases que s'havien expropiat, la Comissió Especial per a l'Administració de la Propietat Urbana de Tarragona, presidida per un dirigent del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) i creada el 14 d'abril de 1937, municipalitzarà el 80% dels habitatges del mercat de lloguer. La qual cosa significava que l'Ajuntament gestionava els lloguers a un preu taxat, descomptava les despeses i abonava el líquid al propietari.

La propietat rústica també registrarà 155 actes d'expropiació que afectaran a 814 hectàrees del terme municipal. D'aquesta superfície, prop de 137 hectàrees seran

treballades per la Col·lectivitat Agrícola de Tarragona de la Societat de Treballadors de la Terra (UGT), un treball col·lectiu del qual viuran 31 famílies.

Una altra de les actuacions que podem qualificar com a revolucionària serà la lluita contra l'atur forçós. L'any 1936, els efectes de la depressió econòmica mundial que afectaran Espanya i Catalunya coincidint amb els anys de la Segona República així com l'agreujament del problema agrari, tindran el seu ressò a la ciutat i registrarà més d'un 10 % d'atur, sense cap tipus de subsidi ni d'ajut. Per a alleugerir les conseqüències socials que provocava la desocupació i, també, per a mantenir enquadrats als aturats i d'aquesta manera assegurar l'ordre públic, tant des de la Comissaria Delegada de la Generalitat com des de l'Ajuntament de Tarragona es realitzarà un ingent esforç econòmic per a finançar la construcció d'unes obres públiques que havien d'ocupar el màxim nombre d'obrers aturats. Entre agost i setembre de 1936, la Comissaria Delegada de la Generalitat donarà feina a 755 treballadors. En el mateix sentit, la mitjana d'obrers ocupats per l'Ajuntament de Tarragona arribarà a la màxima del mes de març de 1937, amb 923 obrers. Les obres

se centraran en la construcció d'un camp d'aviació en el terme municipal de Vila-seca, el desenrunament del convent de Santa Clara, l'arranjament de l'Hospital de Sang i les excavacions a la zona de l'Amfiteatre.

Deu dies després de la derrota a Catalunya dels militars rebels, el Govern de la Generalitat crearà el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), l'organisme que s'havia d'encarregar d'estructurar una escola unificada, és a dir mixta, gratuïta i laica. Ara bé, el principal problema amb què es trobaven les noves autoritats republicanes revolucionàries, fou que a les portes de la inauguració del curs 1936-1937, a més a més dels 1.300 nens que no tenien plaça escolar, s'havia de solucionar l'escolarització dels gairebé 2.000 infants que assistien als col·legis tutelats per les diferents congregacions catòliques, expulsades i desaparegudes. El problema era realment era greu. Tanmateix, l'esforç per adequar antigues instal·lacions, crear noves escoles i nomenar nous mestres va possibilitar que cap al final del conflicte armat gairebé el total del cens escolar tingués garantida la plaça.

Més enllà d'aquestes transformacions

revolucionàries hi hauran altres signes en la percepció col·lectiva que denotaven que s'estava vivent un procés revolucionari radical. Mentre s'esborrava l'aparell simbòlic dels estaments benestants, la força real dels sindicats comportarà l'aparició i l'extensió d'un "ambient" obrer, amb unes conductes pròpies que durant uns mesos seran adoptades per altres sectors populars. L'apropiació de pisos o edificis sencers per part de les organitzacions obreres amb l'objectiu d'instal·lar les seves seves transformarà, o millor dit, proletaritzarà l'estètica i l'atmosfera de la zona més aburgesada de la ciutat: la Rambla i els carrers adjacents. Entre d'altres, podem esmentar les ocupacions del convent de les Teresianes a la Rambla que serà la seu de la Casa del Poble UGT-PSUC, el col·legi del Sagrat Cor del carrer August que serà ocupat pel POUM, el col·legi de Jesús i Maria del carrer Méndez Núñez que esdevindrà el centre de la CNT-FAI. Les banderes amb els colors negre i vermell dels anarquistes o el vermell dels comunistes, així com les sigles CNT-FAI, POUM, UHP, UGT i PSUC apareixeran des dels primers dies en el nucli de la vida

ciutadana. Una eclosió de la imatgeria revolucionària que forçosament havia d'incidir en la percepció col·lectiva dels tarragonins.

D'altra banda, durant els primers mesos, la "moda" proletària serà seguida per amplis sectors de la població. D'una banda, els mateixos obrers abandonaran el vestit del diumenge que els apropava al gust burges, per l'altra, la indumentària habitual dels dies feiners —gorra, granota blava, espartenyets...— serà adoptada per molts treballadors no manuals, per sectors de la petita i mitjana burgesia o per persones que sota aquesta disfressa revolucionària intentaven passar desapercebuts.

Un altre signe de viure una situació revolucionària serà la desaparició de la cortesia, entesa com un conjunt de gestos simbòlics adoptats per una societat per a assumir la jerarquia i l'ordre social establert. En aquest sentit es substituirà el tractament respectuós del "vos" o "vostè" pel "tu", i de la tradicional salutació de l'"Adéu" pel laic "salut".

La substitució de la toponímia religiosa i la retolació dels carrers amb noms més adients al republicanisme, que ja havia

començat l'any 1931, ara continuarà amb denominacions més properes a la revolució obrera. Esmentem, com a exemple, que el carrer la Unió s'anomenarà Bonaventura Durruti, el Comte de Rius es canviarà pel nom del líder del POUM Joaquim Maurín, el carrer August per Francesc Ascaso o el carrer Major per Ferrer i Guàrdia. A més a més dels noms dels carrers, la revolució també canviarà els noms relacionats amb el santoral que els pares posaven a molts dels nounats. En aquest sentit, seran freqüents noms com Llibertat, Llibert, Germinal, Floral, Progrés, Urà, Alegria, Durruti, Lenin i, fins i tot, Miliciano.

Un altre signe serà els canvis en la freqüència del matrimoni civil. Entre octubre de 1936 i setembre de 1937, l'índex de nupcialitat augmentarà amb un registre de 326 matrimonis civils. Però, a més, si l'edat mitjana dels contraents durant els anys trenta oscil·lava al voltant dels 27,5 anys pels homes i 25 per a les dones, l'any 1937 l'edat mitjana dels homes baixarà als 23 anys i la de les dones se situarà al voltant dels 20 anys.

En relació al control dels proveïments, des dels primers moments les tradicionals xarxes de distribució passaran a ser

controlades i dirigides per organismes de base local que assumiran l'abastament de la població, és a dir pels ajuntaments. Tant els comitès antifeixistes locals, primer, com els ajuntaments, després, intentaran resoldre la problemàtica dels proveïments. A Tarragona, des de l'agost de 1936 fins a l'abril de 1937, la CNT mantindrà un control gairebé absolut. Les existències inicials de la Comissió de Proveïments, a l'església de Sant Agustí, localitzada a la Rambla Pablo Iglesias —actual Rambla Vella—, es nodriran inicialment mitjançant la incautació de totes les partides d'articles de primera necessitat que en situació de trànsit es trobaven al moll i a l'estació del ferrocarril. D'aquesta manera es podien intercanviar amb productes del camp que eren proporcionats pels comitès locals dels pobles de les comarques properes. Després, la Comissió de Proveïments, amb un preu taxat, subministrava els queviures als botiguers els quals els venien finalment als consumidors.

La Comissió de Proveïments controlada per la CNT, amb agents comercials propis, controlarà tota l'exportació de productes de la terra i també la importació de mercaderies connectant el port de

Tarragona amb el port de Marsella. Amb el tràfic marítim d'aquest “pont de Marsella”, des del mes d'octubre de 1936 fins a maig de 1937 seran importades 4.856 tones de queviures per a la població de Tarragona - uns 18 quilos/mes per persona -, 17.897 tones que seran reembarcades pel proveïment del País Basc, 2.394 tones pel Consell Municipal de Reus i 563 tones pel Consell General d'Aragó. Pel que fa a la comercialització al detall i per tal de controlar l'alça especulativa de preus dels comerciants, la CNT crearà la Cooperativa Popular, a l'església de Sant Joan.

Dels Fets de Maig de 1937 al 15 de gener de 1939

La configuració de dos blocs oposats en el si de l'antifeixisme —CNT-FAI i POUM, per una banda, i ERC, PSUC-UGT, ACR, UdR i EC, per l'altra—, que finalment s'enfrontaran violentament durant els primers dies de maig de 1937, presentarà unes característiques pròpies en l'àmbit de les comarques tarragonines. A la ciutat de Tarragona el conflicte es visualitzarà en el monopoli cenetista de la conselleria de

proveïments i el conflicte d'interessos que això representava amb el comerç local, recolzat per la UGT i el PSUC.

A Tarragona, els enfrontaments entre les forces antifeixistes del dia 6 registrats a la Rambla 14 d'abril causaran 10 morts: 5 d'ERC, 4 de les Joventuts Llibertàries i 1 agent d'investigació. La nit del 6 al 7 se celebrarà una reunió entre totes les forces antifeixistes en la qual s'acordarà la finalització del conflicte i el lliurament de les armes per part dels cenetistes. Tanmateix, l'arribada a les tres del matí del dia 7 dels guàrdies d'assalt enviats pel Govern de València en direcció a Barcelona capgirarà totalment la situació. Els acords adoptats en la reunió del dia 6 esdevindran paper mullat i es desfermarà la represàlia contra els anarquistes. S'assaltaran els seus locals i la Cooperativa Popular de l'església de Sant Joan, 12 militants són assassinats i 30 més resulten ferits. La repressió posterior serà àmplia, seran detinguts prop de 200 anarquistes de Tortosa, més de 90 d'altres poblacions de les Terres de l'Ebre i 50 de Tarragona. Les conseqüències polítiques seran la dissolució del POUM, la pèrdua definitiva de la supremacia anarcosindica-

lista i l'ascens hegemònic del PSUC a Catalunya i del PCE a l'Espanya republicana. Mentre que ERC, per la seva banda, veurà frustrat el seu objectiu de sobreposar-se a la convulsió inicial, atès que a més a més de contemplar la creixent influència dels comunistes, el Govern de la República iniciarà la progressiva absorció de les principals competències que atorgaven un poder real a la Generalitat.

Més enllà del conflicte entre els diferents partits i sindicats antifeixistes durant els Fets de Maig i del nou equilibri de forces que en resultarà fins el final de la Guerra Civil, a partir d'inicis d'estiu de l'any 1937 dos factors colpejaran la població civil de la rereguarda: la fam i la por. Dues constants que aniran augmentant progressivament fins a torbar l'ànim de la societat tarragonina. Una pinça, formada per la fam i la por, que anirà pressionant cada vegada més fins a la desmoralització definitiva que es respirava a la rereguarda mig any abans del final del conflicte bèl·lic.

Els bombardejos sistemàtics sobre la població civil de la ciutat, que començaran el 17 de juny de 1937, seran massius

i continus durant els darrers sis mesos de la guerra. En un mateix dia, els tarragonins podien anar cinc o sis vegades al refugi amb un total de sis hores sota terra. El sentiments de pànic i el permanent estat de nerviosisme en què malvivia la població civil és indescriptible. Només ho saben amb certesa els que ho varen experimentar per si mateixos. L'objectiu de minar la resistència física i moral de la rereguarda mitjançant els atacs aeris sobre la indefensa població civil s'havia aconseguit en bona part. La por desfermada per les bombes provocarà la fugida de molts ciutadans i el pànic desmoralitzarà progressivament una societat que acabarà anhelant la fi de la guerra. Només la ràpida construcció d'una xarxa de refugis antiaeris va permetre que el nombre de víctimes no fos superior. Malgrat tot, l'acció indiscriminada de l'aviació feixista va provocar 230 víctimes mortals, 15 dels quals eren menors de 14 anys, i més de 400 ferits, cal recordar que la ciutat no tenia gaire més de 30.000 habitants.

D'altra banda, la fam. Des de l'octubre de 1937 fins al final de la guerra s'observarà un progressiu empitjorament de l'abas-

tament de la ciutat. La distribució de queviures per part dels organismes oficials es reduirà considerablement fins a situar-se, durant molt de temps, per sota dels mínims que assegurin la subsistència. A partir del mes de maig de 1938, llevat del racionament esporàdic d'unes mínimes quantitats de lleties, cigrons, arròs i pèsols, gairebé només es lliurarà farina per l'elaboració del pa. Per tant, la població, per assegurar-se la subsistència al marge del sistema oficial establert, havia d'adquirir els aliments al mercat negre, pagant uns preus desorbitats o recórrer a la barata com a sistema d'intercanvi.

L'any 1938, entre finals de juliol i principis de novembre de 1938, mentre es lluitava aferrissadament a la batalla de l'Ebre, l'Exèrcit Popular ja enquadrava tots els homes útils de les lleves de 1922 al 1941, és a dir, des de la quinta del biberó fins els homes madurs de 40 anys. A la rereguarda, els bombardeigs aeris, l'agreujament de l'escassetat de les subsistències, la problemàtica que comportava atendre un allau de refugiats i la massiva mobilització militar seran els factors que derroten la rereguarda uns quants mesos abans de l'entrada de l'exèrcit franquista. Perduda ja tota esperança de victòria, entre la població ja

no quedaven forces per a continuar resistint, només es desitjava la fi de la guerra, encara que aquesta, per a molts, comportés la derrota i en molts casos l'exili.

El 15 de gener de 1939 l'exèrcit franquista ocupava Tarragona i quatre dies més tard ja havien traspassat l'última resistència republicana a la comarca establerta al llarg de la línia del riu Gaià. La guerra s'havia acabat, començava una ferotge repressió i un llarg i fosc període de quasi 40 anys de dictadura.

**IMATGES DE REVOLUCIÓ I
GUERRA CIVIL A TARRAGONA**

▲ Convent de Santa Clara després de ser cremat el dia 21 de juliol de 1936.

Cap a les tres de la tarda del dimarts 21 de juliol arribaven a Tarragona uns camions identificats amb les sigles CNT- FAI carregats amb milicians armats, encara exaltats per la sang vessada pels carrers de Barcelona en la lluita contra els militars rebels. Després d'alliberar tots els presos comuns reclosos a la Presó de Pilats, l'atenció dels milicians es dirigirà contra un altre símbol d'opressió, l'Església, físicament representada en l'espai urbà pels edificis religiosos: esglésies i convents. El convent de Santa Clara, situat a l'entrada de la carretera de Barcelona, on actualment es localitza l'Hotel Imperial Tàrraco, serà el primer en ser saquejat i incendiat, després de ser evacuat per les monges. Segons els testimonis de l'època no es pot parlar de la participació de masses populars sinó de l'acció de petits grups exaltats, acció a la qual alguns ciutadans assistiran expectants i encuriosits, amb uns sentiments que aniran des de la complaença i l'aprovació fins el rebuig no confessat i la por.

- Milicians armats desfilant per carrer Comte de Rius en direcció a la Rambla 14 d'abril, setembre de 1936.

▲ Guàrdies civils saludant amb el puny en alt en direcció al front d'Aragó, passant per la Rambla 14 d'abril, juliol de 1936.

Malgrat la neutralitat inicial davant del sollevament militar a Tarragona, les autoritats antifeixistes desconfiaven de l'actitud i la lleialtat dels oficials i de les forces d'ordre públic. Per tant, el 24 de juliol, acompanyats i vigilats per milicians armats, els guàrdies civils i els carrabiners partiran cap al sud de la província de Saragossa, el lloc més proper en què havia triomfat la rebel·lió.

La Comandància de Tarragona del Tercer Terç de la Guàrdia Civil, sota les ordres del Tinent Coronel Arsenio Cabañas, comptava a la ciutat amb una força integrada per 9 brigades, 6 sergents, 14 caporals i 127 guàrdies. A més a més, en la resta dels pobles de la comarca, 3 caporals i 18 guàrdies civils es distribuïen entre El Morell, Torredembarra i Vila-seca. En total, prop de 180 efectius, als quals s'hi afegien 64 membres del Cos de Carrabiners, marxaran en direcció a Alcanyís.

► Milicians armats desfilant per la Rambla 14 d'abril, setembre de 1936.

▲ L'alcalde de Tarragona, Joaquim Fort (ERC) en el centre de la imatge, acompanyat d'altres milicians, davant del Banc d'Espanya, abans de marxar per anar a visitar la columna Tarragona que opera al sud de la província de Saragossa, agost de 1936.

Fins a finals de 1936, la Columna Tarragona, amb gairebé dos milers d'homes, depenia per al seu avituallament del cordó umbilical que la unia a la ciutat. Els comitès locals, especialment el Comitè Antifeixista de Tarragona, tenien cura de tots els serveis d'intendència i de sanitat i diàriament sortien camions de queviures per a alimentar tot aquell contingent expedicionari. Des de les pàgines de la premsa es recollirà que els serveis de queviures són força bons i que només es troba en falta el cafè. Per a poder endegar tot aquest ajut, els comitès antifeixistes de les comarques tarragonines constituïran un Comitè de Proveïments format per representants dels comitès de Tarragona, Reus i Tortosa, amb seu central a Ca l'Agustí, l'antiga església de Sant Agustí de la Rambla Pablo Iglesias, actual Rambla Vella.

► La cavalleria de les milícies del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) passant per davant de la Casa del Poble, convent de les Teresianes, a la Rambla 14 d'abril, setembre de 1936.

▲ Pas de les Joventuts Socialistes de Catalunya per la Rambla 14 d'abril durant la manifestació del 6 d'octubre de 1936.

L'escassa formació, el profund arrelament d'una societat masclista tant a la família com en el món laboral, així com la influència de l'església catòlica i el paper que aquesta atorgava a les dones, configuraven una tradicional divisió de gèneres que difícilment es podia capgirar en tan poc temps.

En aquest sentit, l'actuació de la dona catalana i tarraconina, tot i que molt important, cal considerar-la més en funció de la situació de guerra i de les necessitats que la mateixa comporta. El protagonisme femení s'ha d'entendre com a transitori en una situació especial, en un període de revolució i de guerra.

El clima revolucionari afavorirà la participació femenina en l'àmbit polític i sindical i les necessitats que comportarà el conflicte bèl·lic possibilitaran que les dones ultrapassassin les tradicionals funcions assignades en l'esfera domèstica.

La mobilització en la lluita antifeixista permetrà la constitució d'agrupacions femenines dels diferents partits i sindicats que assumiran tasques auxiliars i de suport com l'ajut als combatents, els serveis sanitaris, l'assistència social, les campanyes de solidaritat o l'atenció als refugiats.

- Milicians i milicianes uniformats del POUM desfilant per la Rambla 14 d'abril, setembre de 1936.

▲ Pas dels afiliats al PSUC - UGT per la Rambla 14 d'abril durant la manifestació del 6 d'octubre de 1936.

Un dels signes externs més visibles que defineix la condició social és la indumentària. La gorra, la granota blava i l'espardenya són elements comuns del vestit del treballador manual que el distingien de la resta de treballadors de “coll blanc” —oficinistes, empleats de banca,...— i de les altres capes socials. Enmig de les transformacions socials que imposa la revolució obrera, la “moda” proletària serà seguida per amplis sectors de la població en els primers mesos. Els aspectes més cridaners d'aquesta superficial revolució del vestit tindran la seva rèplica en l'aparició d'algunes veus crítiques. En l'article “*Cal retornar al bon gust*” el periodista Lluís de Salvador defensarà que la Revolució i el nou ordre social que es va creant no exclouen l'estètica ciutadana i d'altra banda argumenta que el retorn dels vestits, abrics i capells ha de permetre que els obrers del ram tèxtil es puguin guanyar el sou.

- ▶ Milicians i milicianes uniformats de les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya (JSUC) desfilant per la Rambla 14 d'abril, 6 d'octubre de 1936.

▲ Membres del sindicat Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI), a la manifestació del dia 6 d'octubre de 1936.

En els primers dies d'eufòria revolucionària el paisatge urbà canviarà radicalment: noves seus ocupades per les organitzacions obreres situades en les zones burgeses de la ciutat, pancartes, consignes, cartells,... Ràpidament, la iconografia de la falç i el martell o el roig i negre anarquista de les organitzacions obreres revolucionàries eclipsarà altres símbols d'identificació més popular com la senyera catalana o la bandera tricolor de la república.

El Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI) serà l'únic sindicat catalanista que hi havia el juliol de 1936, amb uns 300 afiliats i decidirà la seva adhesió a la UGT el 12 d'agost de 1936.

Estat Català, partit independentista, per la seva banda, amb un esforç per superar la seva escassa implantació a la ciutat, celebrarà dos mítings comptant amb la presència del secretari general Joan Torres i la col·laboració femenina de Maria del Carme Nicolau.

► Milícies armades d'Estat Català desfilant per la Rambla 14 d'abril, 6 d'octubre de 1936.

▲ Comitiva fúnebre de l'enterrament d'un milicià del PSUC caigut al front d'Aragó passant pel passeig Pi i Margall, antic passeig de les Palmeres, octubre de 1936.

Durant els primers mesos, cada enterrament dels milicians morts al front d'Aragó es convertia en una gran manifestació de totes les forces antifeixistes. Tot i que el 16 d'agost el Comissari de la Generalitat, Lluís Mestres, ordenarà al cap de la columna expedicionària de Tarragona, tinent coronel Mena, que s'abstingui de traslladar a la ciutat els cadàvers dels soldats o milicians morts en campanya disposant el seu enterrament en els cementiris més propers al front, els primers enterraments esdevindran espectaculars, amb la participació de bandes de música i la creació d'un marc ple de simbologia antifeixista i revolucionària. Cap al mes de novembre, però, l'augment dels caiguts al front d'Aragó desaconsellarà continuar amb aquests enterraments multitudinaris per la dificultat del trasllat dels cadàvers i l'efecte desmoralitzador que podia comportar.

- ▶ Comitiva fúnebre de l'enterrament d'un milicià del PSUC caigut al front d'Aragó en direcció al carrer Àngel Guimerà, antic carrer Sant Agustí, octubre de 1936.

▲ Mítting unitari de UGT-PSUC i CNT-FAI celebrat a la plaça de toros de Tarragona, 8 de novembre de 1936.

Una vegada derrotada la rebel·lió militar i en plena eufòria d'una revolució marcadament obrera, els únics interlocutors vàlids del poder que està al carrer i en els centres de producció són la CNT i la UGT. Entre els mesos d'agost i octubre de 1936 ambdues sindicals registraran l'entrada d'un allau de nous afiliats. D'una banda, per la sindicació obligatòria decretada i, per l'altra, per l'adhesió de les diferents societats i entitats obreres autònomes a la UGT o bé a la CNT. A Tarragona, el 90% de la població activa va quedar afiliada: 4.685 a la UGT i 2.600 a la CNT. L'entrada massiva de nous afiliats tindrà efectes negatius sobre les reduïdes estructures organitzatives de les centrals tarragonines. Treballadors que sempre havien contemplat amb indiferència i escepticisme l'acció sindical o que fins i tot eren contraris a les transformacions socioeconòmiques revolucionàries, havien de ser controlats pels vells militants que prou feina tenien per gestionar tot el poder que requeia en les seves mans.

► Mítting unitari de UGT-PSUC i CNT-FAI celebrat a la plaça de toros de Tarragona, 8 de novembre de 1936.

▲ Intervenció d'Àngel Estivill, dirigent del PSUC, en el míting celebrat a la plaça de toros de Tarragona. També varen participar J. Joan Domènech, conseller de Proïeïments de la Generalitat de Catalunya, Mariano R. Vázquez, secretari regional de la CNT, Jordi Benajam (UGT), Lluís Gatell (PSUC) i Àngel Martínez Novella (CNT), 8 novembre de 1936.

Des de finals de juliol i fins a mitjan d'octubre de 1936 els sindicats obrers locals, sense substituir-lo, esdevindran l'eix del poder. La UGT seguirà mantenint, com abans del 19 de juliol de 1936, una estructura organitzativa més cohesionada que la CNT. Els dirigents ugetistes gairebé ocuparan els mateixos càrrecs durant tot el període, en el qual destaca, especialment, el ferroviari Josep Catalán Villaescusa que serà conseller municipal, secretari de la Federació Local i després de la Comarcal fins el 25 de setembre de 1938. L'oficinista Jesús Asensio Torres que exercirà com a secretari d'Organització fins al final de la guerra, mentre que l'empleat de banca Esteve Roselló Martí ocuparà la Secretaria d'Administració. Cal esmentar també, el funcionari municipal Josep Bru Sans que serà secretari del Comitè Comarcal i posteriorment tindrà cura de les finances del sindicat. A diferència de la CNT, llevat de la forta personalitat de Catalán que és ferroviari, la resta de càrrecs són ocupats per "treballadors de coll blanc", és a dir oficinistes i empleats.

A la Federació Local de Tarragona de la CNT, ocuparan el càrrec de secretari l'operari de la CAMPSA Marià Moragas Dolores, Ferran Lazcoz Montserrat i Serafí Castelló Pena. Altres militants significats seran el ferroviari Jesús Doz, el paleta Josep M. Alomà Sanabres, el mariner Agustí Buján Vilas, els ferroviaris Emili Pruñonosa Aycart i Francisco Tejero Giménez i el cambrer Josep Caixal Llauradó. La presència de ferroviaris entre els líders de la CNT era notòria.

► Intervenció en el míting de l'anarcosindicalista Mariano Rodríguez Vázquez, conegut per Marianet, d'ètnia gitana, que va ser secretari regional de Catalunya de la CNT, 8 de novembre de 1936.

▲ La cavalleria de les milícies del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) a la cruïlla del carrer Joaquim Maurin, antic Comte de Rius, i la Rambla 14 d'abril, setembre de 1936.

El Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) de Tarragona organitzarà 23 mítings entre el 3 de setembre i el 31 de gener de 1937. Llevat de la participació puntual d'Andreu Nin, secretari general, i de Wilebaldo Solano, secretari general de les Joventuts Comunistes Ibèriques, l'activitat propagandística del POUM anirà a càrrec de dos militants locals: els mestres Ricard Garriga i Josep Vilar. Del primer registrem la seva participació en 14 mítings i el segon intervindrà en 12 actes. Aquests dos homes també tindran cura de la direcció i redacció del setmanari *Acció*, portaveu del POUM. Més en segon terme, cal assenyalar la col·laboració del pintor Miquel Olivé i del paleta Josep Pechs, conseller municipal d'Incautacions. En els seus mítings el POUM, com d'altres forces antifeixistes, també haurà de recórrer a les seves militants, com Maria Muntané i Pilar Santiago. L'activitat propagandística del POUM demostra l'existència d'un partit reduït però molt disciplinat, en el qual quatre homes es multipliquen a ells mateixos per cobrir tot l'espai de les comarques tarragonines.

- Concentració de militants del POUM per assistir al canvi de placa amb el nou nom de Joaquim Maurin, substituint el de Comte de Rius, 15 de novembre de 1936.

▲ Reunió de Josep Tarradellas i altres membres del nou Consell de la Generalitat amb el dirigents locals antifeixistes, 29 de setembre de 1936.

El 29 de setembre de 1936, la constitució del nou Consell de la Generalitat amb la participació de totes les forces antifeixistes i la dissolució del Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Barcelona significà el principi de la fi dels comitès locals. L'endemà, després d'una atzarosa visita a Lleida, el president del nou Consell de la Generalitat, Josep Tarradellas (ERC), acompanyat de cinc consellers més —Miquel Valdés (PSUC), Andreu Nin (POUM), Joan P. Fàbregas (CNT) i Josep J. Domènech (CNT)— visitarà Tarragona i es reunirà amb el Comissari de la Generalitat, Lluís Mestres, i el Consell Executiu del Comitè del Front Antifeixista de la ciutat. L'objecte oficial de la reunió era tractar el tema de com es valoraven els productes agrícoles i ordenar el proveïment dels fronts de lluita. Però el que realment cercava l'àmplia representació barcelonina era el reconeixement per part dels dirigents locals de l'autoritat i de l'acció de govern del nou Consell de la Generalitat i, sobretot, el compromís d'acatar les seves disposicions, és a dir, acabar d'una vegada amb la dispersió i l'atomització que suposava l'existència de múltiples òrgans de poder autònoms.

- Intervenció del secretari general del POUM, Andreu Nin, en el míting celebrat al Saló Modern, destaca la imatge de les milicianes uniformades que fan guàrdia d'honor, 15 de novembre de 1936.

▲ Desfilada de soldats de l'exèrcit republicà per la Rambla 14 d'abril, 21 de novembre de 1936.

Les suspicàcies dels dirigents polítics i dels caps de les milícies front els oficials de carrera seran la causa d'una immediata sèrie de substitucions, quedant molts d'aquests oficials sense comandament efectiu. El coronel Àngel Martínez Peñalver, primer cap de la columna, deixarà el comandament de la mateixa el 29 de juliol i cessarà com a Governador Militar de Tarragona el 25 d'agost. El seu substitut, el tinent coronel Mariano Mena Burgos comandarà les forces tarragonines només entre el 29 de juliol i el 21 d'agost.

En una relació nominal, signada el 7 de setembre de 1936 pel coronel comandant militar es detalla la situació dels 64 caps i oficials que integraven el regiment de Tarragona. Entre els que han abandonat els seus destins i els detinguts es registren 18 militars, això és un 28% de l'estament castrense. En concret estaven retinguts a disposició de les autoritats antifeixistes 1 coronel, 1 tinent coronel, 1 comandant, 2 capitans, 3 tinentes i 1 alferes. D'altra banda, havien abandonat llurs destins 1 comandant, 4 capitans i 3 tinentes. Per tant, doncs, les sospites dels dirigents polítics i sindicals sobre la conducta dels militars tenia els seus fonaments.

- Desfilada amb les despulles del dirigent anarquista Bonaventura Durruti pel carrer Julià Nogués, antic carrer de Sant Francesc, 21 de novembre de 1936.

▲ Banderes de diferents organitzacions antifeixistes davant de la Casa del Poble PSUC - UGT, antic col·legi de la Teresianes, 8 de març de 1937.

Les dones seran molt presents i actives en associacions de solidaritat com Socors Roig Internacional, la Centúria Floreal de les Joventuts Llibertàries i el Socors Roig del POUM. Entitats que tindran més de 2.000 membres d'ambdós sexes repartits entre els diferents comitès locals de la comarca. Campanyes com el “Dia de Madrid”, “Pro ajut a Euskadi”, “Recollida de roba d’hivern pels combatents” o el “Segell Pro-Infància” demostren, d’una banda, la solidaritat d’una part de la població que contribuï en la mesura de les seves possibilitats i, per l’altra, l’activitat desplegada per les dones de la rereguarda.

Un altre dels àmbits en què la participació de les dones de Tarragona serà molt important serà l’actuació en el Comitè d’Ajut al Refugiat. Dels primers 300 infants procedents de Madrid que seran rebuts en els primers mesos de guerra, es passarà als 2.000 refugiats de l’any 1937 i, el mes d’agost de 1938, ja es registrarà la presència de 8.000 refugiats a Tarragona, és a dir, un 26% del total de la població que residia a la ciutat. Cal reconèixer l’ingent esforç realitzat per un poble que, en la mesura de les seves limitades possibilitats, intentarà resoldre els problemes d’alimentar, vestir i donar allotjament a una gran massa de refugiats que, a finals de 1938, representava un terç de la població total de Catalunya. Aquí, el paper de la dona va ser essencial.

► Comitiva fúnebre per l’enterrament d’un milicià del PSUC caigut al front passant per la Via de l’Imperi, desembre de 1936.

▲ Bandera de Socors Roig Internacional de Tarragona, al seu pas per la Rambla 14 d'abril, 1 de març de 1937.

L'octubre de 1936 es constituirà a Tarragona el Comitè Local del Socors Roig Internacional (SRI) amb l'assistència de representants de UGT, PSUC, ERC, ACR, JSU, EC, IR i UdR. Entre octubre de 1936 i març de 1937, la militància d'aquest organisme passarà de 1.400 a 1.900 afiliats i s'organitzaran diferents comitès locals en els pobles de la comarca.

Entre els mesos d'octubre de 1936 i febrer de 1937, el SRI traslladarà a Madrid 25 tones de mercaderies, entre robes i aliments, organitzarà sessions de cinema al Teatre Tarragona i diferents festivals per comprar una ambulància. Durant el mes de març de 1937, la campanya d'ajut a Madrid, capital emblemàtica de la lluita antifeixista, tindrà l'objectiu de paliar els greus problemes que plantejava l'abastiment d'una ciutat molt populosa, pràcticament assetjada per l'exèrcit enemic. Però, en el rerefons de la campanya hi havia una altre objectiu menys evident però igualment important: conscienciar les tranquil·les poblacions de la reraguarda en el sentit que la guerra no es decidia exclusivament en les llunyanes línies del front sinó que tot el dramatisme i la destrucció inherents a la confrontació bèl·lica també fuetejaven les ciutats i, per tant, la població civil.

El "Dia de Madrid", es celebrarà l'1 de març de 1937. La llista de donatius restarà oberta fins a finals de març i aconseguirà aplegar més de 50.000 pessetes.

- Comitiva fúnebre per l'enterrament d'un milicià del PSUC caigut al front passant pel Camp de Mart, desembre de 1936.

▲ Representants del Sindicat de Banca demanant la unitat d'acció entre la UGT i la CNT, al Balcó del Mediterrani, febrer 1937.

Dos dies més tard de l'ocupació de Màlaga el 8 de febrer de 1937, hi haurà una manifestació de les joventuts antifeixistes, integrades per les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya, Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya, les joventuts d'Estat Català i les joventuts de la Unió de Rabassaires. Són absents les Joventuts Llibertàries i les Joventuts Comunistes Ibèriques del POUM. Només porten tres pancartes unitàries: “Volem un sol Govern: el de la Generalitat”, “Exigim mobilització general, servei obligatori i comandament únic” i “Comandament únic i disciplina”. Una comissió de la manifestació serà rebuda pel comissari de la Generalitat, Joaquim Fort. El 25 de febrer hi ha una altra manifestació dels joves antifeixistes, aquesta vegada, però, desfilen correctament formats i marxen marcialment al so de tabals. No porten tampoc cap ensenya partidista i les pancartes unitàries continuen en la mateixa direcció: “Exèrcit Popular”, “Comandament únic” i “Servei militar obligatori”.

- Manifestació unitària de les joventuts antifeixistes al Balcó del Mediterrani per demanar la creació d'un Exèrcit Popular, 25 de febrer de 1937.

▲ Recepció, a la seu de la Comissaria Delegada de la Generalitat de Catalunya a Tarragona, al Conseller de Proveïments de la Generalitat de Catalunya, Josep Joan Domènech, el segon començant per la dreta, al costat de l'alcalde Joaquim Fort i el comissari Lluís Mestres, assegut a l'esquerra, novembre de 1936.

El 8 de març de 1937, a la tribuna d'honor presidien la desfilada el Conseller de Treball i Obres Públiques de la Generalitat en representació del PSUC, Miquel Valdés i el comissari de la Generalitat, Joaquim Fort, d'ERC. En el transcurs de la manifestació una esquadreta de trimotors de la base de Reus sobrevolà la Rambla llençant propaganda de l'acte.

El capgirament de la imatge d'aquesta desfilada respecte de les concentracions de milicians que marxaren cap al front set mesos abans és total. A més dels soldats i dels cosos armats, sembla com si s'hagués concentrat a la Rambla tots aquells grups professionals de la ciutat que porten uniforme, fins i tot, els zeladors. L'escenografia, preparada des dels centres de poder controlats pels homes d'ERC i del PSUC esdevé una demostració de força amb un doble objectiu: en primer lloc, el reforçament en l'opinió pública de l'exigència de crear un exèrcit potent, únic i disciplinat, per l'altra, intimidar els que es resisteixen o es mostren reticents a la militarització, és a dir la CNT i el POUM, els defensors dels milicians voluntaris.

- Joaquim Fort, alcalde de Tarragona, s'adreça a la multitud congregada per donar suport a la creació d'un exèrcit regular i sota un comandament únic a la Rambla 14 d'abril, 8 de març de 1937.

▲ Pas de la pancarta “Una sola bandera”, portada per dues dones en la manifestació a favor de l’Exèrcit Popular, 8 de març de 1937.

Tot i que els articles de la premsa tarragonina en que es demana crear un exèrcit popular, disciplinat i amb comandament únic, comencen a aparèixer a mitjans de novembre de 1936, la campanya esdevindrà molt més forta a partir de la caiguda de Màlaga el 8 de febrer de 1937. Els articles publicats a *Endavant* o a *Llibertat* van elevant el to del seu discurs. Amb títols com “*Màlaga ja no és nostra*” o “*De cara a la guerra no s’hi val fer el viu*” s’estimularà la incorporació de les lleves i s’arribarà al punt d’exigir que es declari com a faccions a tot aquell que no s’incorpori i sigui immediatament afusellat sense formació de causa. La campanya també demanarà la col·laboració de la dona, no com a lluitadora o amb una funció supletòria a la reraguarda, sinó com a inductora compromesa i ferma partidària d’exigir als homes del seu voltant totes les responsabilitats que comportarà la situació de guerra, com es veu en la pancarta de la imatge de la dreta: “Les dones antifeixistes demanen que tots els homes útils vagin a la guerra, nosaltres suplim els seus llocs de treball i cuidarem els seus fills”

- Desfilada d’un grup de dones antifeixistes davant la tribuna d’autoritats a la Rambla 14 d’abril, 8 de març de 1937.

▲ Banda de música tocant davant de la Casa del Poble PSUC - UGT, antic col·legi de la Teresianes, 8 de març de 1937.

El moment àlgid de la campanya per la creació d'un Exèrcit Popular tindrà lloc en la gran manifestació del diumenge 8 de març. La desfilada per la Rambla estava integrada en el següent ordre: secció motoritzada de la Conselleria de Serveis Públics, banda del 2on Regiment, secció armada de l'aviació de guerra, 2on Batalló del 2on Regiment, forces d'artilleria del Servei de Costes, carrabiners, Guàrdia Nacional Republicana, guàrdies d'assalt i policia, esquadró de cavalleria de guarnició a Reus, ambulàncies de guerra, guàrdia municipal nocturna i rural, cos de bombers, guàrdia urbana i zeladors, Creu Roja, infermeres, practicants, metges i tot el personal sanitari auxiliar. És a dir, tota la Rambla curulla d'uniformes i de marxes marçials, amb l'única bandera de la República, un gran escut de Catalunya i la bandera de l'Exèrcit Popular Català. Totes aquestes insígnies sota la guàrdia d'honor d'un grup d'antics milicians, evidentment, uniformats.

- Manifestació a favor de la creació d'un exèrcit regular passant per davant de la Casa del Poble, convent i col·legi de les Teresianes, a la Rambla 14 d'abril, 8 de març de 1937. S'observa el mural de Stalin en la façana de l'antic convent.

**IMATGES DE VIDA QUOTIDIANA DURANT
LA GUERRA CIVIL A TARRAGONA**

▲ Imatge de veremadors al voltant de Tarragona, setembre de 1936

Seguint el procés de transformacions revolucionàries, en el terme municipal de Tarragona, entre els mesos d'agost i setembre, s'aixecaran 155 actes d'incautació de la propietat rústica que afectaran unes 814 Ha. de terres de conreu, de les quals unes 225 Ha., corresponen a bosc i pastures. La Societat de Treballadors de la Terra (UGT) de Tarragona, que enquadrava una bona part dels 1.571 jornalers que hi havia a la ciutat signarà 111 actes d'apropiació de la terra que representen una superfície de 660 Ha., amb 29 masos, 3 masies i 1 xalet, amb la justificació de l'abandonament de la terra per part del propietari. En segon terme, el Sindicat Agrícola de Tarragona, controlat per la Unió de Rabassaires, realitzarà 39 incautacions amb un total de 152 Ha. Les incautacions d'ambdues entitats obreres agrícoles seran seguides de molt lluny per només 5 actes d'apropiació de terres de la CNT amb una extensió que no arriba a les 2 Ha. Així doncs, el protagonisme de les diferents organitzacions en el procés expropiador demostra una hegemonia clara de la UGT i una presència gairebé nul·la de la CNT entre els treballadors de la terra.

► Dues noies veremant als voltants de Tarragona, setembre de 1936.

▲ Trasllat de botes amb carros de tracció animal, octubre de 1936.

Com a conseqüència dels bombardeigs aeris, a partir de l'estiu de l'any 1937 comença a desaparèixer la importació d'aliments a través del port i les necessitats de la guerra dificulten cada cop més el transport de queviures per carretera i ferrocarril. Per tant, un dels pocs articles de consum que depenien exclusivament de la producció autòctona era el peix. Per evitar l'augment abusiu, la Conselleria de Proveïments de la Generalitat publicà l'Ordre que regulava el preu màxim de venda. La resposta dels afectats fou contundent: els pescadors es van negar a sortir a pescar i les venedores de peix del mercat es declararen en vaga. Les queixes inicials entre compradors i venedors aviat es convertiren en un gran aldarull enmig del mercat. El dia 28 d'agost de 1937 l'Ajuntament decidirà confiscar les llotges de peix establertes al barri marítim del Serrallo assumint la seva administració i control mitjançant un representant del municipi. La mesura adoptada serà rebutjada pels pescadors, els quals, representats per la Societat de Defensa Marítima (UGT), es tornaran a declarar en vaga els dies 6 i 7 de setembre i quan retornen a la feina donen l'ordre de no portar el peix a les llotges intervingudes, desviant les captures cap a altres platges del litoral. El conflicte s'allargarà fins el final de la guerra.

► Subhasta de peix al Serrallo, octubre de 1936.

▲ Activitat de càrrega i descarrega al Port de Tarragona, juliol de 1936.

Des del mes d'octubre de 1936 fins al mes de maig de 1937, la Conselleria de Proveïments de l'Ajuntament de Tarragona, dirigida per Salvador Rueda de la CNT, gestionaran l'abastiment de la ciutat i controlaran l'exportació i la importació de queviures realitzada des del port. S'establirà un pont comercial entre els ports de Marsella i de Tarragona. Durant els nou mesos de gestió cenetista una part important de les mercaderies importades foren lliurades a preu d'origen a les forces de l'exèrcit de la plaça i del front, a l'Hospital de Sang, als menjadors populars i al proveïment dels refugiats. En aquest sentit, sense que la Conselleria de Proveïments obtingués cap benefici es van lliurar 97.746 kgs. de patates, 14.545 kgs. de sucre, 74.613 kgs. de fesols, 266 caixes de llet, 2.538 kgs. de cigrons, 11.515 kgs. de bacallà i 3.295 dotzenes d'ous.

A França, agents que treballaven per la Conselleria compraven amb francs i molt per sota del seu valor bitllets republicans que tenien els exiliats espanyols. Després, amb aquests bitllets republicans es pagaven els productes de la terra que s'exportaven des de Tarragona.

- Tasques d'ensacar l'adob Nitrato de Chile al Port de Tarragona, any 1936.

▲ Treballs d'excavacions a la zona de l'Amfiteatre, abril de 1937.

Després de la sotragada del 19 juliol, l'Ajuntament de Tarragona i la Comissaria de la Generalitat es veieren forçats pels sindicats obrers a donar solucions immediates al problema de l'atur. Atesa la paralització gairebé absoluta de les obres promogudes per la iniciativa privada, l'Ajuntament de Tarragona proporcionarà feina als aturats amb l'arranjament de l'avinguda Pau Casals, actual Rovira i Virgili, que havia d'enllaçar la Rambla 14 d'abril i l'avinguda de Catalunya. Altres obres realitzades foren el desenrunament de Sta. Maria del Miracle i la neteja de les primeres restes de l'amfiteatre romà, treballs en els jardins i terrenys del Seminari annexes a les muralles amb la recuperació del pas de ronda i l'ampliació de la plaça del Palau de l'Arquebisbe amb l'enderrocament d'algunes residències conventuals. Malgrat tot, el decurs de la guerra obligarà, des de juny de 1937, a concentrar tota l'activitat en la construcció de la xarxa de refugis antiaeris.

- Excavacions i obres d'anivellament a la zona de l'Amfiteatre, actuacions que servien per apaivagar l'atur forçós, abril de 1937.

▲ Instrucció militar davant de la Fàbrica de Tabacs, abril de 1937.

Després d'organitzar la Columna Tarragona per anar a lluitar al front i transformar el món del treball, l'espai d'oci també serà pels nous dirigents un àmbit d'intervenció per influir, manipular o aixecar la moral.

L'any 1936 a Tarragona hi havia 13 bars, 14 cafès i 12 tabernes, que passats els primers dies de convulsió revolucionària són autoritzats de nou a tancar a les dues de la matinada els dies feiners i a les tres els dissabtes i festius. També hi havia dos cabarets, el "*Hollywood*" situat a la Rambla Pau Iglesias i el "*Sala Ponent*" ubicat a la plaça Ponent. D'altra banda, després d'un mes d'inactivitat, els teatres de Tarragona (Teatre Tarragona, Saló Modern i Ateneu, tots a la Rambla 14 d'abril) tornen a emprendre les seves activitats. El cine, fins a començaments de l'any 1938, quan el perill dels bombardeigs desaconsellarà la concentració de persones en un mateix espai, continuarà essent el principal espectacle de masses durant tot el període. Fins a mitjan de desembre de 1936 la programació del Saló Modern, del Teatre Tarragona i del Ideal Cinema —localitzat al carrer Reial— continuarà estant dominada per les pel·lícules americanes.

En l'àmbit de l'esport, les penyes ciclistes, "William Tarin" i "Unió Ciclista" es fusionaran amb el nom d'"Unió Ciclista William Tarin" que s'integrarà en el Casal d'Esports de Tarragona. Organitzada pel Socors Roig Internacional, més de 175 ciclistes participaran en la cursa del 21 de març de 1937 per la "Campanya Pro-ambulància".

► Cursa ciclista popular a la Rambla 14 d'abril, març de 1937.

▲ Efectes de l'explosió a l'Arc de Berà, octubre de 1936.

La nit del 20 al 21, enmig de la incertesa sobre com derivaria el cop d'estat a Catalunya, davant dels rumors de l'avanç d'una columna feixista, uns milicians dels voltants van fer explotar una càrrega de dinamita en un dels peus de l'Arc de Berà amb l'objectiu de barrar el pas per la carretera. La destrossa ocasionada va ser reparada immediatament i s'aprofità per fer una bifurcació viària envoltant l'Arc de Berà.

El 28 de juliol, seguint el Decret publicat en el Butlletí Oficial de la Generalitat quatre dies abans, es constituirà a Tarragona el Comitè d'Incautacions d'Obres Culturals presidit per l'alcalde Joaquim Fort, amb el conseller municipal de Cultura, Estanislau Salvador Fortuny, com a vicepresident. La febril activitat que serà desplegada pel comitè recaurà principalment en els vocals, el pintor Ignasi Mallol Casanovas i l'escultor Joan Rebull Torroja, ambdós, directors de l'Escola d'Art de Tarragona, als quals s'hi afegirien Bartomeu Darder, Montserrat Bertran, Josep M. Alomà i Mn. Pere Batlle. Cal remarcar, que l'acció del Comitè no es centrarà exclusivament en la salvaguarda del patrimoni cultural eclesiàstic sinó que des dels primers dies vetllarà pels monuments romans, el patrimoni bibliogràfic i documental i continuarà impulsant algunes excavacions arqueològiques.

- ▶ Restauració de l'Arc de Berà dels desperfectes ocasionats per l'explosió provocada per uns milicians que volien bloquejar la carretera, setembre de 1936. A la part inferior esquerra s'observa l'ombra amb la silueta del fotògraf.

▲ Grup de nens i nenes tarragonins que varen anar a les colònies d'estiu a la Seu d'Urgell. El diumenge 19 de juliol varen ser retornats a Tarragona, juliol de 1936.

El 6 d'octubre de 1936, fugint de l'enfrontament bèl·lic arriba a la ciutat una colònia escolar madrilenya que es compon de 200 nens, 6 professors i personal auxiliar. Mentre s'habiliten les instal·lacions del Sanatori Marítim de la Savinosa seran allotjats transitòriament en el convent dels Germans de la Doctrina Cristiana del carrer Estanislau Figueres. Quatre dies més tard s'acollirà una nova colònia de nens procedents d'Astúries que s'instal·laran directament en el sanatori de la platja, anomenat també Colònies Escolars "Francesc Pi i Margall" o bé "Francesc Macià".

La percepció o la intenció de fer creure a l'opinió pública en un ràpid desenllaç de la guerra portarà a la premsa a no qualificar com a refugiats als nens acollits sinó de colònies d'hivern. No obstant, el 17 d'octubre, per Ordre del Conseller de Sanitat i Assistència Social, Antoni G. Birlan, es constituirà el Comitè Comarcal d'Ajut al Refugiat sota la presidència del Comissari de la Generalitat, Lluís Mestres, i amb un representant per cada una de les organitzacions CNT, UGT, Socors Roig Internacional, Pro Infància Obrera i Assistència Municipal, amb la funció de coordinar l'actuació de les diverses organitzacions que acullen els refugiats procedents de zones de guerra.

- Rebutada dels nens desplaçats de Madrid davant la seu de la Federació Local de Sindicats Únics de la CNT, en l'antic Col·legi de les Germanes de la Companyia de Jesús i Maria del carrer Méndez Núñez, octubre de 1936.

▲ Recepció als nens madrilenys desplaçats del barri de Chamartín, octubre de 1936.

El 24 d'octubre arribarà a Tarragona una nova expedició de 20 infants madrilenys del barri de Chamartín. La recepció fou organitzada pel diari Llibertat, i els infants, després de passar la nit a l'Hospital de la Sang, foren repartits entre les famílies que ho havien sol·licitat. A finals d'octubre ja s'allotjaven al Sanatori Marítim de la Savinosa 299 infants desplaçats (210 nens i 89 nenes) sota la vigilància de 2 mestres, 5 mestresses i 2 auxiliars. Un mes més tard, un nou contingent de 2.000 refugiats procedent de Madrid, format per vells i infants, arriba a Tarragona. El Comitè d'Ajut al Refugiat allotjarà a bona part dels nouvinguts en edificis habilitats i la resta serà repartida pels pobles de les comarques properes. Entre el 24 de novembre i el 14 de desembre, 93 infants més, amb una franja d'edat entre dos i quinze anys seran acollits directament per famílies. En alguns casos, aquesta mostra de solidaritat popular, arribarà a l'extrem de famílies modestes en les quals el cap de família era pescador, pagès, peó del moll o xòfer que, tot i comptar amb 6 o 7 membres, tindran cura d'un d'aquests infants desplaçats.

- ▶ Pati del Sanatori de la Savinosa on foren instal·lats els nens desplaçats de Madrid, octubre de 1936.

▲ Edifici del número 36 de la Rambla 14 d'abril, seu de les Oficines Municipals de la Conselleria de Proveïments i de la Conselleria d'Incautacions, març de 1937.

Les organitzacions antifeixistes, gairebé simultàniament, es llençaran a una veritable carrera per ocupar els millors edificis, tant per la seva habitabilitat com per la seva localització. El 21 de juliol de 1936, la Federació Local de Societats Obreres de la UGT aixecava acta d'incautació del Col·legi de les Germanes de la Companyia de Santa Teresa de Jesús que ocupava els números 81 a 89 de la Rambla 14 d'abril. El mateix dia, el Comitè Executiu de la Federació Local de Sindicats Únics de la CNT expropiava el Col·legi de les Germanes de la Companyia de Jesús i Maria del carrer Méndez Núñez, 14. Un dia després, la CNT farà el mateix amb l'Església de Sant Joan i dels seus edificis annexes de la Plaça Prim, que posteriorment serà utilitzada com a Cooperativa Popular.

Durant el mes d'agost els cenetistes prendran possessió de la Casa Vives, números 26 i 28 de la Rambla 14 d'abril, i de la Casa Ventosa, número 4 del carrer Apodaca, mentre que la FAI ocuparà l'antiga seu dels Sindicats Lliures del carrer la Unió. El POUM, per la seva banda, el 22 de juliol, utilitzarà com a centre del partit el Convent de les Germanes Carmelites de la Caritat del carrer August, 7. Els homes d'ERC, per la seva banda, es procuraran un nou estatge el 15 d'agost de 1936 apropiant-se de Casa Feliu situada en el número 38 de la Rambla 14 d'abril.

- El mestre i conseller municipal Josep Maria Recasens Jordà, director del diari *Llibertat*, portaveu d'ERC, març de 1937.

▲ Interior de l'església de Sant Joan, convertida en Cooperativa Popular, abril de 1937.

La Cooperativa Popular de la CNT, instal·lada a l'Església de Sant Joan, obrirà les seves portes el 5 d'abril de 1937. Malgrat la resistència d'altres forces polítiques i sindicals que defensaven els interessos dels comerciants, la CNT taragonina impulsarà la creació de la Cooperativa Popular com l'única manera de lluitar contra l'especulació i l'acaparament dels intermediaris i dels botiguers. Darrera s'hi amagava l'objectiu de guanyar-se les simpaties dels consumidors i per tant d'augmentar el recolzament social de la CNT.

Per nodrir els magatzem de la reconvertida església de Sant Joan s'importaran 1.244 tones de queviures des de Marsella.

El conflicte entre la CNT, d'una banda, i el PSUC - UGT i ERC, de l'altra, comportarà que durant els Fets de Maig la Cooperativa Popular sigui assaltada i clausurada.

- Cooperativa Popular número 1 dedicada a la venda al detall, dirigida per la CNT i instal·lada a l'església de Sant Joan, abril de 1937.

▲ Aterratge d'una avioneta al camp d'aviació de la Pineda, maig de 1937.

Per intentar apaivagar els efectes de l'atur forçós existent a la ciutat, més d'un 10%, tant des de la Comissaria Delegada de la Generalitat a Tarragona com des de l'Ajuntament de Tarragona es projectarà un pla de les principals obres públiques que es podien dur a terme, obres necessàries per aconseguir un triple objectiu: alleugerir les conseqüències socials que provocava la desocupació, mantenir enquadrats els aturats per assegurar l'ordre públic i satisfer les demandes dels sindicats. En aquest sentit, Lluís Mestres, des de la Comissaria Delegada de la Generalitat iniciarà la construcció d'un camp d'aviació en el terme municipal de Vila-seca, a la Pineda, les obres de desenrunament del convent de Santa Clara i l'arranjament de l'Hospital de Sang. Les obres arribaran a ocupar fins a 755 treballadors.

- Blindatge de màquines i vagons de ferrocarril com a protecció davant dels atacs aeris a l'Estació de Classificació, abril de 1937.

▲ Grup de motoristes d'enllaç de l'Exèrcit Popular, octubre de 1937.

L'any 1937 es registrarà un excepcional augment del nombre de matrimonis, amb cerimònia civil atès que la religiosa no estava permesa. Els 273 matrimonis comptabilitzats durant aquest any suposen la quantitat més elevada des de 1917 i que no serà superada fins l'any 1947. Si centrem l'atenció entre els dotze mesos compresos entre octubre de 1936 i setembre de 1937, és a dir el període de les transformacions revolucionàries, la xifra total de matrimonis s'eleva a 326. Possiblement, i entre altres factors, els permisos concedits als milicians i l'estabilització del front d'Aragó, així com la mobilització de les primeres llesves de l'Exèrcit Popular de Catalunya podien servir d'explicació. Un altre factor que cal tenir en compte serà l'edat dels contraents. Si l'edat mitjana del matrimoni oscil·lava al voltant dels 27,5 anys pels homes i 25 anys per les dones, entre 1936 i 1937 l'edat es reduirà a 24 anys pels homes i 21 anys per les dones. Així doncs, podem afirmar que les influències alliberadores i modernitzadores implícites en l'ambient revolucionari incidiran, bàsicament en el món urbà, en les relacions entre els sexes amb la conseqüència que els joves accediran més precoçment al matrimoni i en major nombre que no pas abans del juliol de 1936.

► Cerimònia civil de casament celebrada al saló de plens de l'Ajuntament de Tarragona, juliol de 1937.

▲ Interior de l'escola del CENU a l'antic col·legi del Sagrat Cor del carrer Francesc Ascaso, antic carrer August, juny de 1937.

A les portes de la inauguració del nou curs escolar, el Diari Oficial de la Generalitat del 29 de juliol publicava la creació del Comitè de l'Escola Nova Unificada. Atès que “la voluntat revolucionària del poble ha suprimit l'escola de tendència confessional” el CENU havia d'estructurar una escola unificada, gratuïta i laica. Amb aquest objecte, un decret del 6 d'agost posava a disposició del CENU tots els edificis confiscats per la Generalitat amb finalitats pedagògiques.

A Tarragona, d'un cens escolar de 4.807 nens, calia atendre els 1.976 que anaven a escoles religioses i els 1.300 que no tenien plaça. Partint d'una situació desfavorable (manca d'edificis en condicions, insuficiència de mestres, existència d'un nombre important de nens sense plaça,...) i enmig d'una situació de guerra progressivament desfavorable (mobilització de mestres, bombardeigs sobre la població civil, arribada de nens refugiats, racionament i falta de recursos), cal remarcar la tasca entusiàstica i febril del CENU. L'objectiu de garantir l'escolarització a tot el cens escolar, fita en la qual van fracassar tots els sistemes polítics anteriors, va estar a punt de ser assolida.

- Formació de nens i nenes en el pati de l'escola dirigida pel Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), a l'antic col·legi del Sagrat Cor, del carrer Francesc Ascaso, antic carrer August, juny de 1937.

▲ Assistents al partit de futbol entre dues seleccions locals en benefici de les víctimes dels bombardeigs , juliol 1937.

El món de l'esport serà intervingut a finals d'agost de 1936 per la CNT. A partir de la incautació del Club Gimnàstic i del Club Nàutic, la sindical confederal constituirà, amb el patrocini de l'Ajuntament de Tarragona, el Comitè de Cultura Física i Esport. A inicis del mes d'octubre s'iniciaran els partits del Campionat de Futbol de Catalunya. En aquesta lliga, corresponent a la categoria de segona preferent, l'equip del Casal d'Esports Tarragona, creat de la fusió del Gimnàstic i del Tarragona, disputarà diferents partits amb els equips d'Amposta, Tàrrrega, Barcelona (amateur), Móra, Gràcia, Reus i Lleida. Des del mes de gener de 1937, un cop suspès el campionat català pels imperatius lògics de la guerra, es celebraran competicions locals com la "Copa de Tarragona 1937" de futbol, amb la participació de 7 equips amateurs, i la "III Copa Tarragona" de basquet amb 8 equips.

- ▶ Partit de futbol entre dues seleccions locals en benefici de les víctimes dels bombardeigs , juliol 1937. Els jugadors saluden amb el puny en alt.

▲ Pràctiques d'extinció d'incendis a la Plaça de Braus, juny de 1937

Davant del perill dels bombardeigs, el Cos de Bombers de Tarragona s'integrarà en la Junta Local de Defensa Passiva. Les funcions principals dels bombers de la ciutat fins la finalització del conflicte, serien les tasques d'extinció d'incendis i de desenrunament ocasionades per les repetides agressions aèries que afectaran la ciutat entre 1937 i 1939.

Després del bombardeig del 19 de juliol de 1937, l'Ajuntament de Tarragona reconeixerà l'esforç dels bombers amb un premi de 100 pessetes per les tasques d'auxili de ferits i desenrunaments. A principis de l'any següent es premiarà novament la tasca del cos amb un augment de dues pessetes diàries sobre la gratificació que ja percebien.

L'extinció del foc en els dipòsits de la CAMPSA, repetidament bombardejats fins a la seva total destrucció, comportarà un esforç mai assolit pels bombers de la ciutat, durant més de sis dies, tot i comptar amb l'ajut de bombers procedents de Reus i de Barcelona.

- Dotació dels bombers de Tarragona amb camió i remolc, davant de la plaça de toros, en unes pràctiques per controlar els incendis que causaven els bombardeigs, juny de 1937.

▲ Pati de la caserna de Tarragona situat a l'actual Plaça Verdaguer, març de 1937.

El 6 de desembre de 1936 totes les forces del front d'Aragó s'integren a l'Exèrcit de Catalunya, format per tres noves divisions. La 3a Divisió tenia el seu quarter general a Tarragona i dels tres regiments d'infanteria que la componien, el 2on, aquarterarà la Plana Major i dos batallons a Tarragona a la caserna de la Rambla Pablo Iglesias i un batalló al Parc Samà. Els homes que havien de nodrir les noves divisions eren les quintes de 1934, 1935 i 1936, però la resistència dels anarquistes i trotskistes a sotmetre's a la disciplina militar alentirà el procés. Finalment, la incorporació de prop de 2.500 homes mobilitzats no s'acabarà de formalitzar fins el mes de març de 1937.

- ▶ Soldats de l'Exèrcit Popular dinant en el pati de la caserna de la Rambla Pablo Iglesias, a l'actual plaça Verdaguer, novembre de 1937.

**ELS BOMBARDEIGS SOBRE
TARRAGONA**

A la Guerra Civil espanyola i, especialment a Catalunya, es van experimentar dues teories desenvolupades poc després de la Primera Guerra Mundial que fins aleshores no s'havien aplicat en cap conflicte bèl·lic. En primer lloc, el plantejament de guerra total i la consideració de la rereguarda com un camp de batalla més. En segon terme, la utilització de l'aviació per bombardejar sistemàticament la població civil amb l'objectiu de desmoralitzar i, en conseqüència, paralitzar la rereguarda. Aquesta pràctica s'aplicarà després a totes les guerres que es desenvoluparan al llarg del segle XX fins a l'actualitat i el resultat serà que el balanç de víctimes serà més elevat entre les poblacions civils que entre els militars que lluiten al front. Només cal veure el que està passant actualment a Síria. Les imatges de Tarragona de l'any 1939 difereixen poc de les d'Alep de l'any 2017.

Per aquest caràcter experimental i per l'absència de referents en la història de les tècniques bèl·liques més recents, durant els nou primers mesos de guerra ningú, ni les autoritats militars i civils ni la població en general, era capaç d'albirar l'efecte devastador d'un bombardeig aeri modern.

El dia 17 de juny, onze mesos després de l'inici de la guerra, a dos quarts de deu del vespre, es registrarà el primer bombardeig aeri. Tres avions Savoia italians procedents de Mallorca, llencen sobre Tarragona 26 bombes, en dues passades. El resultat és de 9 víctimes mortals i 48 ferits. El multitudinari enterrament, presidit pels representants de totes les forces polítiques i sindicals, esdevingué una mostra de la reacció popular: indignació, ràbia i odi contra els agressors. Tanmateix, la indefensió de la ciutat era absoluta.

Un mes més tard del primer bombardeig, el 19 de juliol de 1937, data del primer aniversari de la rebel·lió militar i de la derrota dels sollevats a Barcelona, l'aviació legionària italiana deixa anar la seva càrrega mortífera sobre la ciutat. Era un quart de deu del vespre i els tarragonins havien sortit com de costum a prendre la fresca. Els avions, tres trimotors italians llencen sobre la ciutat 31 bombes. El balanç tràgic fou de 51 morts i 104 ferits. En un sol atac, es registrarà el 22% del total de víctimes de tot el conflicte. D'altra banda, 10 cases quedaran destruïdes i 19 més amb greus desperfectes. Cal recordar que aquests fets succeïen en una petita

ciutat de 30.000 habitants. De sobte, la realitat dramàtica de la guerra havia colpejat ferotgement a la població tarragonina de la rereguarda. La guerra, amb tots els estralls que comporta ja havia fet acte de presència a la ciutat. Després d'aquella terrorífica nit, els sentiments populars d'indignació i hostilitat sorgits arran del primer bombardeig es transformaran ara en impotència, indefensió i pànic. La desorganització de la vida ciutadana i el desig de fugir d'un nucli urbà que de sobte havia esdevingut un objectiu de guerra comportava el perill d'una paralització absoluta de la rereguarda.

L'11 d'agost de 1937, per Decret de la Presidència de la Generalitat es constitueix la Junta Local de Defensa Passiva. L'alcalde, el delegat d'Ordre Públic, l'arquitecte i el metge municipals integren l'organisme responsable de la defensa enfront dels atacs dels avions que provenien de Mallorca. Set mesos més tard, el març de 1938, la ciutat ja disposava d'una xarxa de 60 refugis amb capacitat suficient per a unes 20.000 persones. L'aprofitament de les restes arqueològiques de la Tàrraco romana facilitava la connexió de galeries subterrànies i, en definitiva, possibilitava l'habilitació urgent de molts refugis que no exigien massa treballs d'arranjament. El refugi de la Plaça de la Font, amb una capacitat de 2.000 places i diferents boques d'accés, era el més gran, seguit del refugi de l'escola de Saavedra, amb una capacitat de 1.000 persones.

A més a més de la xarxa de refugis, es comptava amb sistemes de vigilància i sirenes d'alarma, inicialment poc àgils. També es disposava d'una bateria de metralladores antiaèries, ineficaç quan els bombarders enemics operaven a molta alçada. Per la seva banda, el caces republicans de la base aèria de Reus quan es detectaven els avions enemics no tenien temps material d'enlairar-se i respondre als atacs. Per tant, podem concloure que la ciutat estava indefensa i que pels bombarders feixistes que procedien de Mallorca l'atac contra Tarragona era una operació totalment segura i impune. Només els refugis esdevindran l'única mesura per evitar més pèrdues de vides.

Des del 17 de juny de 1937 fins al 15 de gener de 1939, la ciutat patirà 144 atacs de l'aviació de l'exèrcit franquista durant els quals es llençaran més de 3.800 bombes. Els aparells de la Legió Cóndor enviats per l'Alemanya nazi participaran en 324 accions i els bombarders de l'Aviació Legionària de la Itàlia feixista en 263 incursions. L'acció indiscriminada de l'aviació franquista sobre Tarragona causarà 230 víctimes mortals -166 homes i 54 dones, 15 dels quals eren menors de 14 anys- i més de 350 ferits.

A més a més de l'àrea del Port de Tarragona, de l'estació del ferrocarril i de la factoria de la CAMPSA, les zones més afectades del nucli urbà seran la Rambla Nova (32 bombes) i els carrers de la Unió (20 bombes), Real (20 bombes) i Apodaca (18 bombes). Les imatges captades per Hermenegild Vallvé il·lustren la destrucció total de 74 edificis i l'enderrocament parcial de 522 edificis més. El cost econòmic s'elevava a quasi 20 milions de pessetes de l'any 1939.

A Tarragona, al costat de les comprensibles i humanes manifestacions de por i de terror, les autoritats locals, amb la col·laboració d'un considerable nombre de veïns, en un espai curt de temps i comptant amb uns recursos limitats, desplegaran una activitat febril que permetrà dotar a la ciutat d'una xarxa de refugis antiaeris segura i eficaç, l'única veritable mesura que va evitar una pèrdua de vides molt superior. Ara bé, la població, en ocasions, era alerta-

da per les sirenes cinc vegades i es podia estar en total entre quatre i sis hores dins d'un refugi en el transcurs d'un dia. I, així, un dia rere dia, un mes rere l'altre, durant mesos. El sentiment de pànic i el permanent estat de nerviosisme en què malvivia la població civil és indescriptible. Enmig de tota aquesta destrucció, el veritable heroi d'aquells fets dramàtics fou la població civil i la seva acció heroica fou la de sobreviure.

BIBLIOGRAFIA

- ARNABAT MATA, Ramon i ÍÑIGUEZ GRÀCIA, David (2013). *Atac i defensa de la rereguarda: els bombardeigs franquistes a les comarques de Tarragona i Terres de l'Ebre 1936-1939*. Tarragona: Cossetània Edicions
- BONAMUSA GASPÀ, Francesc (1974). *L'administració de justícia a Catalunya (setembre-desembre 1936)*. A: "Recerques". Núm. 4. Barcelona.
- BONAMUSA GASPÀ, Francesc (1997). *Política i finances republicanes (1931-1939)*. Lluís Mestres i Capdevila. Tarragona: Edicions El Mèdol.
- DUCH PLANA, Montserrat (1994) *República, reforma i crisi. El Camp de Tarragona (1931-1936)*. Tarragona: El Mèdol.
- DUCH PLANA, M., PIQUÉ PADRÓ, J., SERRALLONGA URQUIDI, J. (2010). *La Guerra Civil a la comarca del Tarragonès*. Tarragona: Arola Editors.
- PIQUÉ PADRÓ, Jordi (1998). *La crisi de la rereguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PIQUÉ PADRÓ, Jordi; SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep (coords.) (1999): *Guerra Civil a les comarques tarragonines (1936-1939)*. Tarragona: Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona.
- PIQUÉ PADRÓ, Jordi (2003): Dolors Martí i Domènech: *L'única dona que exercí un càrrec públic a Tarragona durant la guerra civil*. Tarragona: Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona.
- ROIG ROSICH, J.M., SÁNCHEZ CERVELLÓ, J., DUCH PLANA, M., PIQUÉ PADRÓ, J. (2007). *Quatre líders tarragonins de la República i l'exili*. Tarragona: Arola Editors.
- SOLÉ SABATÉ, Josep M.; VILLARROYA FONT, Joan (1983). *Catalunya sota les bombes (1936-1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SOLÉ SABATÉ, Josep M.; VILLARROYA FONT, Joan (1989-1990). *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Quaderns de l'Arxiu, 7

Una selecció de prop de 100 imatges, bona part d'elles inèdites, captades pel fotògraf professional Hermenegild Vallvé, contextualitzades i descrites amb textos de Jordi Piqué, ens trasllada a la Tarragona de fa 80 anys. En concret, durant el període més determinant, significatiu i dramàtic de tot el segle XX, tant a Espanya, a Catalunya i a Tarragona: la Revolució i la Guerra Civil (1936-1939).

Les imatges, amb una qualitat fotogràfica excepcional, un valor documental inqüestionable i una força expressiva remarcable, van il·lustrant l'ambient de la revolució obrera que es desfermarà pels carrers de la ciutat com a resposta al cop d'estat d'uns militars rebels contra el règim legítim i democràtic republicà: desfilades de milicians i milicianes, mítings, enteraments de caiguts al front...

Les fotografies també mostren la vida quotidiana durant els primers mesos del conflicte bèl·lic. Les escenes de treball al camp o al port es complementen amb les imatges de l'arribada dels primers nens refugiats, les escoles del Consell de l'Escola Nova Unificada o de la Cooperativa Popular instal·lada a l'església de Sant Joan.

El testimoni gràfic dels efectes devastadors dels bombardejos de l'aviació feixista sobre la població civil de Tarragona queda recollit en diferents imatges d'una ciutat sobre la qual s'havien llençat 3.800 bombes i causaren 230 víctimes mortals.

Tot plegat, imatges d'una Tarragona potser encara poc coneguda, però que fàcilment es pot reconèixer en els edificis i carrers que es conserven malgrat el pas inexorable del temps.

SILVA editorial

L'Arxiu

